

1. Вал. Рабочыя “Самаходзь” патрабуюць / Вал. // Заря Запада. – 1929. – 3 апр.; Міркін. Царкві і сінагогі непатрэбны / Міркін // Там же; Зварот рабочых працкалектыву шорнікаў да рабочых п.-к. “Прагрэс” // Там же.
2. В.Ш. Вечер докладов о хедере / В.Ш. // Полесская правда. – 1922. – 21 июня.
3. И.С. К суду над хедером / И.С. // Соха и молот. – 1921. – 19 февр.
4. Кабакоў, Н. Падрыхтаваць кадры, узмацніць штодзённае кіраўніцтва / Н. Кабакоў // Большэвіцкі друк. – 1934. – №8.
5. Красноармейцы авто-броневоего отряда об изъятии ценностей // Известия Витебского губисполкома и Губкома РКП(б). – 1922. – 2 апр.
6. Лазарев, Н. Религия есть частное дело / Н. Лазарев // Коммунист. – 1919. – 14 февр.
7. Лапан, С. Опыт антирелигиозной работы / С. Лапан // Антирелигиозник. – 1927. – №11.
8. Ластоўскі, В. Музейнае будаўніцтва ў БССР / В. Ластоўскі // Асьвета. – 1927. – №7.
9. М.Х. «Тихоновцы иудейского вероисповедания» / М.Х. // Полесская правда. – 1922. – 6 июня.
10. Полесская правда. – 1922. – 29 апр.; 4 мая; 5 мая; 23 мая.
11. Розэнфельд, П. Барацьба з хэдэрам і русіфікацыйнымі настроямі ў яўрэйскай школе на Барысаўшчыне / П. Розэнфельд // Асьвета. – 1927. – №3.
12. Розенфельд, П. К итогам кампании против иудейской пасхи / П. Розенфельд // Антирелигиозник. – 1935. – №3.
13. Соха и молот. – 1921. – 24 апр.
14. Три синагоги переданы рабочим // Коммунист. – 1923. – 14 марта.
15. Хаитов, Л. Кампания против иудейской пасхи (Обзор местной печати) / Л. Хаитов // Антирелигиозник. – 1936. – №3.
16. Хроніка // Маладняк. – 1929. – №5/6.
17. Х-ски. И с мацой пора покончить / Х-ски // Заря Запада. – 1929. – 29 марта; Хомечный. Новоиспечённая «артель» / Хомечный // Там же
18. Ш-н, М. День отдыха – среда / М. Ш-н // Коммунист. – 1923. – 4 мая.
19. ל. די קלערקאלן קריכן ארויס / ל. לעווין // וויטעבסקער ארבעטער. – 1927. – 25 יוני
20. א. ראבקינ, א. פירן, סיסטעמאטיש אן אנטייעליגעזע ארבעט / א. ראבקינ // קאמוניסט. – 1935. – 11 קאטר.

Сідорэнка В.М.

ВОБРАЗ КАСЦЁЛА НА СТАРОНКАХ ГАЗЕТЫ “ОРКА” Ў 1920-я гг.

Матэрыялы перыядычнага друку 1920-1930-х гг. змяшчаюць каштоўныя крыніцы па гісторыі польскага насельніцтва БССР. У міжваенны час адбывалася стагнаўленне і фарміраванне савецкай прэсы не толькі як носьбіта інфармацыі, але перад ўсім як сродка ідэалагічнага ўплыву. Негледзячы на тое, што савецкая прэса ніколі не ставіла перад сабой мэту аб’ектыўна адлюстроўваць рэчаіснасць, пры пэўных навукова-метадалагічных захадах, магчыма выкарыстанне матэрыялаў перыядычнага друку міжваеннага часу ў якасці каштоўнай крыніцы. Сярод мноства газет 1920-1930-х гг. звернем увагу на польскамоўную “Орка”. Яна з’яўлялася штотыднёвым друкаваным органам польбюро ЦК КП(б)Б і арыентавалася на сельскае польскае насельніцтва БССР. Газета выходзіла з 1926 па 1937 г. Яе папярэднікам была “Polska Prawda”, арганізаваная ў 1919 г. ў Мінску. У розны час ў рэдакцыі працавалі: Рагінскі, Б. А. Вансоўскі, Прынц, Клыс, Г. Жарскі, У. Кавальскі, Я. Кірштэйн, С. Гельтман, Ю. Мірэцкі, Р. Бржазоўскі, П. І. Пяско, Я. М. Савіцкая, С. Майхровіч. Большая іх частка удзельнічала ў рэвалюцыйных падзеях 1917 г., працавала ў польскім бюро ЦК КП(б)Б. Напрыклад, Стэфан Гельтман ў снежні 1917 г. узначаліў камісарыят па польскіх справах Заходняй вобласці і фронту [1]. Ён уваходзіў у склад рэдакцыі газеты “Polska Prawda”, садзейнічаў усталяванню савецкай улады, выступаў супраць акупацыі польскімі войскамі Беларусі. Яму належыць мноства артыкулаў у перыядычным друку БССР, ў тым ліку ў газеце “Орка”, “Trybuna radzecka”. Ён уваходзіў у бюро комфракцыі і польскі сектар Інбелкульту [2, л.12]. У 1927 г. выйшла падрыхтаваная ім праца аб удзеле працоўных палякаў БССР ў Кастрычніцкай рэвалюцыі [3]. Разуменне грамадска-палітычных пазіцый, узроўня адукацыі, кваліфікацыі рэдактара газеты дапамагае ў крыніцазнаўчай крытыцы матэрыялаў “Орки”.

“Орка” – важная крыніца пры вывучэнні становішча польскага насельніцтва БССР ў міжваенны час. На яе старонках друкаваліся важнейшыя заканадаўчыя акты, загады і распараджэнні ўраду БССР, ЦК КП(б)Б, іншых органаў улады, што датычыліся палякаў. Газета рэгулярна змяшчала аналітычны матэрыял, крытычныя артыкулы, міжнародную хроніку, агляды важнейшых палітычных падзей савецкай краіны, друкавала матэрыялы рабкораў і селькораў, змяшчала на сваіх старонках аб’явы, літаратурныя творы на польскай мове. Газета мела пастаянную рубрыку - “Stroniczka

gospodarza” для руплівых гаспадароў, з мэтай павышэння ўзроўню эканамічных, агра-тэхнічных і гаспадарчых ведаў.

Аналітычны матэрыял, што змяшчала “Orka”, цалкам супадаў з афіцыйнай пазіцыяй уладаў. Рэдактара газеты рэгулярна запрашалі на паседжанні польскага бюро ЦК КП(б)Б, якое каардынавала накірункі дзейнасці газеты. У выніку журналістам і супрацоўнікам “Orki” практычна не заставалася месца для крытычнага разумення рэчаіснасці. Крытычныя заўвагі друкаваліся толькі ў адрас асобных яе прадстаўнікоў, як правіла “з месцаў”. Крытыка звычайна датычылася “няправільнага” правядзення палітыкі партыі, яе скажэння, бюракратызму, фармальнаму падыходу да працы. На старонках польскамоўнага штотыднёвіка, як і ва ўсёй савецкай прэсе, не можна было абыйсціся без сацыяльна зарыентаванай крытыкі. Яна была накіравана супраць кулакоў, былых памешчыкаў, каталіцкіх святароў, вернікаў і іншых варожых элементаў. Пастаянным аб’ектам крытыкі з’яўлялася суседняя буржуазная Польшча. Газета малявала надзвычай цяжкае становішча працоўных і сялян. Рознымі сродкамі падкрэслівалася варожы статус Польшчы, яе імкненне развязаць вайну супраць савецкай краіны. Пастаянная рубрыка “Chronika” абавязкова утрымлівала звесткі аб стачках, забастоўках, мітынгах, лакаўтах, разгонах мірных дэманстрацый польскай паліцыяй. Урад Пілсудскага і яго палітыка адкрыта называлася “фашысцкай” [4, 5, 6].

Наступным аб’ектам крытыкі, якому адводзілі не менш ўвагі, быў каталіцкі касцёл. “Orka” супрацоўнічала з “Саюзам бязбожнікаў” (“Саюзам ваяўнічых бязбожнікаў”) і павінна была рэгулярна друкаваць матэрыялы антырэлігійнага зместу. Барацьба з рэлігіяй падавалася як барацьба за пабудову сацыялізму [7]. Шырока асвятляліся факты злоўжыванняў святароў і членаў касцельных камітэтаў, іх амаральныя паводзіны, асуджаліся рэлігійныя забабоны. У мэтах павышэння ўзроўню асветы на старонках штотыднёвіка змяшчаліся артыкулы аб паходжанні чалавека, стварэнні космаса і планеты Зямля. Сродкам барацьбы з рэлігіяй выступаў гумар. Асабліва напярэдадні вялікіх рэлігійных святаў газета друкавала антырэлігійныя вершы, анекдоты, гумарэскі, эсэ, карыкатуры [8].

“Orka” імкнулася стварыць негатыўны вобраз касцёла, і не хавала сваіх намераў. Каталіцкі касцёл ператвараўся ў з’яднанне махляроў, што карыстаюцца нізкім узроўнем асветы сялянства ў мэтах асабістага ўзбагачэння. Толькі дрэнныя якасці павінны былі асацыявацца з воблікам ксяндза – скупасць, п’янства, амаральныя паводзіны, ілжывасць. Напрыклад ў артыкуле “Dziennikarze wyjaśnią! Książka – chuligan” газета разпавядала аб ксяндзе Паўле Казюнасе з в.Загацце Ветрынскага раёна Полацкай акругі. Ён нецвярозы з’явіўся ў школе і ўчыніў там пагром, праклініў настаўніцу і вучняў. Хуліганствы ксяндза на гэтым не скончыліся. У сталоўцы г. Ветрына ён занадта перабраў моцных напояў, так, што ўсё скончылася танцамі ксяндза і біццём посуду [9]. Ксёндз – гэта цалкам антысавецкі элемент, чужы ўсяму новаму, што будзецца ў БССР. Асабліва рэдакцыя газеты цікавілі факты адмовы ксяндзоў ад сана святара. Такі матэрыял падрабязна распрацоўваўся, друкаваліся ўсе падрабязнасці гэтай падзеі. У 1929 г. у БССР у час разгула антырэлігійнай кампаніі, нарастання рэпрэсій супраць святароў некалькі ксяндзоў адмовіліся ад сана: Вл. Хшчонавіч, Ю. Жамойтук, А. Сак, Б. Валынец. Падзеі разгорнута былі адлюстраваны ў матэрыялах газеты “Orka”. Газета дала безапеляцыйную ацэнку гэтых фактаў, як “упадак, загнуванне і выміранне” каталіцкага касцёла ў БССР [10, 11, 12, 13]. Друкаваліся іх лісты-звароты да веруючых. Яны тлумачылі прычыны адмовы ад сана, пісалі аб расчараванні ў касцёле, выкрывалі памкненні каталіцкага біскупства, гаварылі аб шпіёнскай дзейнасці ксяндзоў.

Каталіцкі касцёл, як вынікае з “Рэзалюцыі аб антырэлігійнай і антыклерыкальнай працы сярод польскага насельніцтва” польбюро ЦК КП(б)Б ад 15 -17 кастрычніка 1928 г., увабляе адзіную легальную антысавецкую арганізацыю, што гуртуе вакол сябе ўсе незадаволеныя элементы горада і вёскі. Каталіцкія ксяндзы – агентура фашыс-

цкай Польшчы [14]. Гэта была афіцыйная пазіцыя савецкай улады, яна абумовіла наступныя рэпрэсіўныя мерапрыемствы ў дачыненні да святароў і вернікаў. Гаворачы аб уплыве друку варта перасцерагчыся ад разумення беларускага грамадства, як пасіўнага рэцэпіента. Крытычнае стаўленне да агітацыйна-прапагандысцкіх матэрыялаў было досыць пашыраным. У справаводстве польбюро КП(б)Б зберагліся водгукі мясцовых палякаў, якія адмаўляліся выпісываць савецкую прэсу. Яны тлумачылі гэта тым, што газеты маняць, ашукуюць грамадства, пішуць зашмат хлусні. Таму пры вывучэнні вобразаў, што ствараў перыядычны друк, каштоўным і неабходным з'яўляецца ўсведамленне стаўлення грамадства да таго ці іншага друкаванага органа.

Беларускае грамадства 1920-1930-х гг. пакінула вялікую дакументальную спадчыну. Перыядычны друк зберагае інфармацыю аб рэлігійных і грамадска-палітычных поглядах насельніцтва БССР. Барацьба з царквой і рэлігіяй пачалася адразу пасля ўсталявання савецкай улады. Абвешчаная свабода веравызнання была фармальнай. Камуністычная ідэалогія павінна была заняць месца рэлігіі ў жыцці грамадства. Антырэлігійная праца адбывалася адразу па некалькіх накірунках: адзяленне школы ад царквы, асветніцкая праца, дзейнасць таварыства “Саюз бязбожнікаў”, антырэлігійныя кампаніі ў перыядычным друку, выступленні лектараў і г.д. Усё гэта дапаўнялася актыўнымі рэпрэсіямі супраць духавенства.

Спецыяльнага друкаванага органа, арыентаванага выключна на антырэлігійную прапаганду ў БССР, не было. Выхад артыкулаў антырэлігійнага зместу становіцца рэгулярным і мэтанакіраваным толькі з 1927-1928 гг. Матэрыялы газеты “Orka” з'яўляюцца каштоўнай крыніцай пры вывучэнні становішча каталіцкага касцёла ў БССР ў міжваенны час. Яны дазваляюць зразумець які вобраз ксяндза імкнулася стварыць новая ўлада. Гэты вобраз павінен быў дэскрэдытаваць не столькі кожнага асобна ўзятага святара, колькі ўвесь касцёл цалкам. Ён павінен быў перастаць асацыявацца з міласэрнасцю, высокімі маральна-этычнымі нормаў, традыцыйнымі каштоўнасцямі. Касцёл ператвараўся ў ворага, памагатага “буржуазнай фашысцкай Польшчы”, асяродак кламства, цемнаты, забабонаў, скупасці. Яго атаясамлівалі з былой эпохай, тым, што павінна адыйсці ў небыццё. Сучасныя даследчыкі прызнаюць, што савецкая краіна, страціўшы былую духоўную аснову ў выглядзе рэлігіі, яшчэ доўгія дзесяцігоддзі не магла стварыць новы культурны падмурак. Вынікам гэтага стала мноства сацыяльных праблем: рост злачынстваў, прастытуцыі, павелічэнне колькасці разводаў, абортаў, падзенне маралі і нораваў у грамадстве, страта сацыяльнай арыентацыі, зніжэнне павагі да каштоўнасці жыцця.

Такім чынам, матэрыялы газеты “Orka” з'яўляюцца каштоўнай крыніцай пры вывучэнні грамадска-палітычных працэсаў, што адбываліся ў БССР ў міжваенны час. Газета стварала новы вобраз каталіцкага святара, надавала яму выключна негатыўныя ўласцівасці, звязывала з варожай разбуральнай дзейнасцю. Выкарыстоўваліся розныя метады: крытыка, асуджэнне, выкрыццё, тлумачэнне, гумар і г.д. Афіцыйныя акты, артыкулы, журналісцкія даследаванні, лісты карэспандэнтаў (рабкораў і селькораў), рэпартажы, эсэ, навукова-асветныя матэрыялы, літаратурныя творы, анекдоты – усё гэтыя жанры прадстаўлены на старонках газеты.

1. Хацкевич, А. Ф. Польские интернационалисты в борьбе за власть советов в Белоруссии/ А. Ф. Хацкевич – Мн.: «Наука и техника». – 1967. – с. 152.
2. НАРБ, Ф. 4п Оп. 1 Д.4270 Пратакол №2 Бюро комфракцыі Інстытуту Беларускай Культуры 2 . 02. 1928 г.
3. Heltman, St. Robotnik polski w Rewolucji Październikowej na Białorusi/ Stefan Heltman – Minsk: Centralna Komisja CRW BSSR, 1927. – 136 s.
4. Krwawym terorem chce Pilsudski zdusić wyzwolenczo-rewolucyjny ruch białoruski// Orka – 31 stycznia (№4) – 1927
5. Wojenizacja wśród młodzieży w Polsce// Orka – 18 lutego (№6) - 1927
6. Pokrzyżujemy zamiary panów polskich // Orka – 29 czerwca (№51)- 1929
7. Walczyć z religią - to walczyć o socjalizm // Orka – 22 czerwca (№48) – 1929 г. – л. 1.
8. 1-go grudnia rozpoczyna się kampanja antyświęteczna. Przygotujmy się do kampanji// Orka- 2 grudnia (№93) – 1929
9. НАРБ, Ф.4п О.1 С.
10. Rozkład kościoła katolickiego. Książd Jozef Zamojtuk zrzucił sutannę // Orka – 10.09(№71) – 1929

11. Upadek kościoła katolickiego. Ksiądz Bolesław Wołyniec zrywał się stanu duchownego // Orka – 24. 10 (№84) – 1929
12. Dalszy upadek kościoła katolickiego: ksiądz Sak zrzucił sutannę // Orka – 21. 09 (№90) – 1929
13. Oświadczenie byłego ks. Proboszcza kościoła chojnickiego, Saka // Orka – 21. 09 (№90) – 1929
14. НАРБ, ф.4п О.1 С.4279 Протоколы паседжанняў польбюро ЦК КП(б)Б 13.01. – 26.12.1928 г. л.63-63

Лугачёва Т.А.

ПЕЧАТЬ МОПРа ЗАПАДНОЙ БЕЛАРУСИ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ В 20-30-е гг. XX в.

Печать является одним из важнейших источников изучения истории, в том числе и деятельности Международной организации помощи революционерам (МОПР) Западной Беларуси.

ЦК МОПРа Западной Беларуси издавал газеты «Чырвоная дапамога» (на польском языке «Czerwona Pomoc»), «Палітычны вязень», «Турмы клічуць да барацьбы», «Бюлетэнь ЦК МОПРа»; Белостокский окружной комитет МОПРа выпускал газету «Мопровец Белостокский». Политзаключенные гродненской тюрьмы издавали газету «Важнейшие мысли», виленской – «Лукишкі сцяг», пинской – «Знамя политарестованных» [7]. Всего было 7 тюремных изданий. В самой крупной в Западной Беларуси тюрьме Лукишки в Вильно начал выходить ежемесячно в двух экземплярах тюремный журнал «Краты» [3]. МОПР Польши и Западной Беларуси издавали брошюры и сборники статей.

Большую роль играли мопровские воззвания и листовки. Так, в листовке, изданной «Красной помощью» в ноябре 1925 г. говорилось, что в польских тюрьмах заключенные находились в тяжелых условиях, что в «царских тюрьмах не мучали электричеством, не прижигали губ горящими папиросами, в царские времена никогда не было голодовок, как сейчас» [12]. Мопровцы распространяли также воззвания и листовки, написанные политическими заключенными и вышедшими из тюрьмы революционерами. Мопровские газеты, воззвания и листовки не только информировали трудящихся о терроре властей, но и призывали к борьбе с ним [25].

В начале 1925 г. КПП, КПЗБ и МОПР развернули массовую кампанию в защиту депутата польского сейма коммуниста С. Ланцуцкого. Массовым тиражом издавались воззвания и листовки с призывом к борьбе за освобождение С. Ланцуцкого и всех политзаключенных [11].

Мопровцы Западной Беларуси приняли активное участие в кампании в защиту Белорусской крестьянско-рабочей громады (БКРГ), в т.ч. проводили агитационно-пропагандистскую работу, используя и печать. В одной из листовок МОПРа говорилось: «Правительство Пилсудского распустило Громаду и растоптало даже всякую видимость прав. Пусть во всех деревнях и городах раздаётся голос борьбы и протеста, голос охраны мучеников белорусского народа. Рабочие и крестьяне, созывайте собрания и массовки. Принимайте резолюции. Добивайтесь освобождения послов и борцов Громады. Долой угнетение народов! Честь геройским борцам Громады!» [6].

Газета «Чырвоная дапамога» сообщала, что МОПР Западной Украины также выступил с протестом против мести польского правительства лучшим представителям белорусского народа [18].

Из печати мы получаем сведения о борьбе против введения нового тюремного устава 1931 г., лишавшего политических заключенных всех прав, уравнивавшего их с уголовными преступниками. МОПР Западной Беларуси в газетах, многочисленных воззваниях и листовках подверг острой критике введение нового тюремного устава [5]. «Чырвоная дапамога» сообщала о широком отклике среди трудящихся борьбы политзаключенных Лукишской тюрьмы [21].

Печать МОПРа является источником изучения борьбы против чрезвычайных судов. Печать «Красной помощи» широко освещала эту борьбу. Так, февральский номер 1932 года «Чырвонай дапамогі» сообщал о тысячной демонстрации рабочих и крестьян Волчинской гмины. Полиции, несмотря на отряд самообороны, удалось арестовать 40